

ACC. N:R M. 10720: 1-13.

Landskap: Småland

Upptecknat av: K. J. Nilsson

Härad: Östra

Adress: M. avannelund

Socken: Kråkskult

Berättat av:

Uppteckningsår: 1948

Född år 1865 i Kråkskult

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Gårdans inbärgning i äldre tid
Träskning i äldre tid. } s. 1-13.

LUF 63.

Acc. n:r M 10720:1.

LUF 63

Uppgifterna hänföra sig till

Landskap: *Småland*

Härad: *Östra*

Socken: *Kräkhuset*

Uppteckningsår: *1948*

Uppgifterna lämnade av

Namn: *E. J. Nilsson*

Adress: *Marionsvägen 1*

Födelseår och födelseort: *1865 - Kräkhuset*

Egon Nilsson

Folklivsarkivet i Lund beder Eder härmed vara vänlig besvara nedanstående frågor, vilka ha sammanhang med grödans inbärgning i äldre tid. Särskilt äro vi angelägna att få veta benämningar och namn på ortens dialekt. Saknar Ni själv kännedom här-om, äro vi tacksamma, om Ni vill utfråga äldre personer, vilkas namn, ålder och födelseort i så fall böra uppges. Angiv vad som gäller äldre förhållanden och vad som ännu existerar. Numrera svaren efter frågorna.

Frågor:

Svar:

1. Hur transporteras grödan hem från åkern?
2. Huru benämnes på Eder ort det utrymme i uthusbyggnaden, där den otröskade grödan förvaras? Finns mer än en benämning för detta utrymme?
3. Utgöres golvet i detta utrymme av bara marken, eller är det byggt av särskilt material?
4. Består golvet i logen, där säden slagtröskades, av träplan-
kor, lera eller cement?
5. Finns logbalk (skifte) mellan trösklogen och det utrymme
där den otröskade grödan förvaras?
6. Har någon förändring av de i föregående punkter om-
nämnda förhållanden inträffat under senare tid (t. ex.
under de sista 100 åren)? I så fall när och av vilken orsak
(t. ex. ändrade tröskningsförhållanden)?

Tröskningen utfördes på bogen,
på bogen en särskild bänk,
samt logen var en (sida) bänk
där säden lades ut till
balken var runt träbalk,
som låg på stövar (Baksträng)
Laggolvet var grovare plankor,
mellan sädesboden i loggolvet var
planklägg kallad bobalken.
Första byggandet har alltid
 varit lik, men nya träen har gjorts
 ut i utrymmet förhållanden
 senare ny byggd till ställen har

M. 10720:2.

Frågor:

7. Hur benämnes den person, som vid skördens inbärgning bringar sädeskärvarna (nekarna, banden) över logbalken (skiftet) in i det utrymme, där den otröskade säden skall förvaras?
8. Vad kallas den, som lämnar kärvarna vidare till den person, som lägger kärvarna i ordning i nämnda utrymme?
9. Vad kallas den person som lägger kärvarna i ordning?
10. Fingo även kvinnor eller minderåriga deltaga i detta arbete och i så fall på vilken plats i arbetskedjan?
11. Använde någon av dessa personer något redskap i arbetet? Vad kallades detta och av vad material var det? Beskrivning!
12. Har det använts tjugor eller krokare enbart av trä vid skördens inbärgning? När? Beskrivning och benämning!
13. Känner Ni till benämningen »lo(g)katt» eller »lakatt»? Vad betecknade den? Har den möjligtvis haft mer än en betydelse?
14. Vad vet Ni om plejla(prägla)visan, plejladansen, lo(g)-visan, plejlarnas sång på logen?
15. Känner Ni ordet »stabbe» (»sto») eller sammansättningar därmed? Vilka och vad betecknade de?
16. Känner Ni ordet »stäl» el. sammansättningar därmed? Vilka och vad betecknade de?

Svar:

Den som lade kärvar (Nekar) i lodan kallades Lakatt, den som lammade nekarna från logen kallades nekakärva. Hans verktyg var kradestår i förseel med en pöms vid sin don lakt en gaffel.

Både kvinnor och barn var betjelliga vid detta arbete. Barnen gav upp nekarna till lodan.

innan det blev tjurdjur Gafflar av stål eller järn så användes trä gafflar av hasselbushka tjumfarviga.

Plejlen, var mannet på slag = skiftet som man höll om då man slagträskade, visor i sång okant endast något rima.

Lavstabb kallades den första nekaren man lade i lodan, den lades mit i lodan, sedan lades det runt den. Stäl stäbe är det samma fast olika benämning.

I) Den söd och höfoder hemkärdes på vanliga
vagnar för så såt som nu. På vagnen en
stor häck, den kunde tillverkas på olika sätt
dels av smått träslår och dels av runda
spjalar (smäckras träd), den fick i allmänhet
heta höhöken (Häckrima), den lastades så
att det var mera över kanten än det som
rymdes i själva häcken, det som var över
kallades räken, ofta även vändes in så, den
lassades, den var alltid två personer vid
lassningen, samt en kvinna, hon skulle bärja
upp all lös halm efter lassningen och där
(södes räken), (södes träven), (södes stylen), stätt,
fram skulle och så ta upp kraken (staken)
ä sätta in den i lasset bakom, så att
den kom med lasset hem till gatan eller
logen. I gamla tiden hade den en fyrtiotalig
sörr på logväggen där söden fyvades in.

#

[F.] På nyare tiden på 1880 talet då jordbruket
ökade och massodlingen tillkom, så byggdes de
små lodugårdarna om till större, och där
gjordes det kårbyggda och stora dubbeldörrar
så att man kör dom in hela lastet på
bagen och ligger in i karnan direkt i ladan.
Där (maka kårkon) tar mot dem en kastar
dem till karkatten som ligger på knä och
packar dem så tillammans, vid (Ståelmen)

Det förekommer både nu och i äldre tiden
att dom lägger otkilliga lass hö under säden
i ladan, om utrymmet är gott, höet för
ju ligger till Tröskningen är avslutad,
sedan läges kaln i sädens ställe. Vich in =
=körning av säd kan dom ej lägga två sorters
säd i samma lada, ty då blir det bland-
säd, och det måste dom akta sig för
ty mycket säd gnuggas ut axen under arbetet.
Den gnuggade säden kallas för spillsäd.

I frågan nr 15 förekommer ordet "stabe" i
frågan nr 16 förekommer ordet "stäl" i
(stälten), detta är samma som fast stika be-
= sämning, stälten eller (staben) kallas de
första nekarna när lode gått i lodan då
man började lägga nekarna, kring denna
stabe lades sedan nekarna i ett spiralt runt
om vid varje års nekare, så flyttade man ut
sig mer i mer tills man kom ut till väggen
sedan började man nya värn vid staben.
Man måste bygga i fylla upp vid staben
så högt att man ej fick läggnigen skil-
= farnig utan jämn. På såmme sätt tillgick
det att lägga nekarna då man stackade
säden utanför huset eller utan loda. I loda
axen vändes alltid inat stälten (staben)
På detta sätt har alla tider säden behandlas
vid inkrängen från åren.

4
J^o N°. 14. förekommen ordet Pläjäla (plägla).
detta tillhör ej då sädens behandling, Pläjelen
tillhör Träskningens verktyg, på den gamla
tiden då man tröskade säden med slaga.

Pläjelen eller (handvaken) som den också
kallades var själva skäftet på slagan som
man höll om vid arbetet, sång förekom
högst sällan någon gång, sång förvillade
slagljudet då den tröskade fyra, d. v. s. med
fyra slagar på sammaloge. Trösk med tre
förekom aldrig, men trösk med två, var
det vanlig. Ty logarna var allti för små för
fyra

Frågan 6. ändrade förhållanden.

På de senaste 60.-70. åren så har de mest otroliga förhållanden inträffat, med osser = de på arbetsmetoder, Endast hemkörning av säden är oförändrad. Men ute på de stora lantgårdarna är även förändring skedd, därigenom att säden tröskas ute på åkern eller fälten, men vid detta arbete så går all spill = säd förlorad (gruggad säd) & den gamla tiden var som mycket rädda om spillsäden också, ty vid hemkörningen från åkern så lade som tjäcken - lakan - säckar & mattor i botten på häcken för att se till att inga gruggad säd likaså gick förlorad där som lussade ut. Det ansågs för stor synd att värdeöst lita det förfaras som Gud hade lärt oss till människans nöjning & uppehälle.

Förändring med Tröskning

ACC. N:R M.10720:8.

6

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Tröskning på en medelstor Bondgård var ett långt o. tidsödande arbete, innan Tröskverken kom till, för fick näst utföras om nättarna kom man säga, och det rakte hela vintern nästan.

1826. såg jag det första Tröskverket, ett så att säga handgjort och drogs av stora oxar, jag var då 11. år o. blev ombedd att vara med o. hjälpa till, det var i min barndomsförsamling Kirkskott östra Härad. J. K. på lön. Vårda verk var helt av trä.

1849 hadde gjutgodset börjat användas till Tröskverksvärlar, och då började Körverk tillverka i större utsträckning. En bonde i socknen, Carl Johan Björkum började tillverka på beställning. Men med dessa Körverk var endast de så, ki. rusa bönderna ^{som köpte} hjälpar, de mindre och en del stortorpare som hade sina Slagar, som som alltid haft.

7

Nu fanns den nye Träsäverksbyggen på att göra små flyttbara verk med en gjuten axel att dragas för hand av två man, det slog väl ut i han ^{bäck}mycket beställningar. Två a tre a fyra Bondar a torpare slog sig till sams i byarna köpte dragverk och så hjälpte dem varandra vid träsken. Det lilla verket kördes mellan byar a torp.

Bönderna tröttnade slutligen på att dra axeln och köpte sig körverk, nu blev det endast torpare som hade dragverken. Stugorna tröttnade allt mer och mer, men slussölingar och skördarna väntade till, de hundraåriga ladugårderna måste byggas om för både skörden och kreaturen, Dragkraften med oxar gick för säkte genom Industrierna a samhällen ^{som tillkom} och minskade arbetskraften, det blev nu att köpa hästar a modärare redskap till dem.

I denna brytningstiden 1890 o. 1900. så var det en bondpojke, Eriksson häromåla Bumskulla Senede härad som fick upp ett träskverk som kallades för hämsands, det köptes med fotogenmotor. Detta gjorde saken ren vid träskriegen, nu blev det modernare, ty det sparade tid, man slapp att stå i dra fläkt maskinen för rengöring av säden, nu var det många som åter gjorde beställning i köpta ett sådant och så började hämsanden att nedskrotas, nu på 1940 talet har ännu finare i modernare träskverk tillkommit som driva med Eldkraft och dessa är nu betydligt över alla andra, så långt det finns Eldkraft.

Vi torpare folket trodde att ska det lilla träskverket så nedskrotades det, och folket flydde från det lilla torpe och till samhällen och industrier i på torpjorden växer Enbuskar.

Det var egentligen inte träskmetoderna som
ändrade några förhållanden i själva kulturen
utan mycket annat, t.ex. här fanns inga kommunika-
-tionsmedel, inga samhällen, inga industrier, ingen
kunde sälja en fjams ved eller ett bräde
eller ett kilo smör, eller en kull ägg, ty det
fanns inga köpare, och fyra a 5 mil till till
en stad, inga skogköpare, inga sågverk.
Folket fick arbeta och försöka, inga butiker
att få något i från. För en omgivning i
detta förhållande så låter det ren fantasi.
och hade jag själv ej upplevat det så kanske
jag nästan tvivlat på det själv.

Men sent omsides kom omändringen,
det första var att vi fick järnvägen 1873.
då fick vårt, då nästan överflödigt folk
arbete där, redan 1869 a 1870. då den var förs-
lig så blev det byggnadsarbete vid stationerna

Där byggdes bondens leutiner, bönderna fick
byta sig till vacker för både ved & smör
Kött o. s. v. Hången fastiga torpare flyttade
med sig sin gamla torpstuga till station
& satte upp den där, för en ringa planskatt
På kom det mer sågverkspatroner, uppförda
starktand och köpte till sig de gamla
uråldriga smälansskogarna, & satte upp
stora sågverk som gick i flera år.
vidare började det bli små industrier och
hantverket gav sig dit ty dom betalte
bå efter den tidens förhållanden.
flora torpare och barkstugeskare var hant-
verkare, & desam möjligen ej hade hantverk
så arbetade dom hos bönderna med träsko-
sig - stavar - massadling - linberedning - källning
reduggning för källningen - Barkflängsäggl
måsten för vatten & några skälling i arslöning

11.
Det finns numera inget som inte har undergått
förändring här på 35 års tid, inget finns kvar
av det gamla, även folket går bort, och
barnen ser sedan i bruk efter sig, det gamla
och hederliga handtverket det har industrien
tagit, Landtbruket börjar nu släppa av, och
flerfaldiga gårder läggs öde, det hjälper ej
att arting är moderniserat.

Men oaktat alla övergångar från gammalt till
nytt, så kör de flesta landbrukarna hem
sina mekar och säden till sin lada på
samma sätt som för hundra år sedan.

M. 10720.

Marionmelund 89/5 1948

Folkliksarkivet

Lund.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

Jag har i gästligaste min försök
besvara svårliggande frågor, men beklagar mig
såväl för att svaren ej är redigerade efter
struktivering enligt arkivets önskan, beivrade
för en del ord o. benämningar. Särskilt jag genom
s. 11, 12, 13 tagit en annan fråga, denna
nya frågeformulering är mig obekant.

Min ^{här} fråga framgår genom
att redigera en hel del om fröskning i äldre tid
samt om övergången från äldre till nytt.

Och utbeder mig översända därför.

Med all hög väntning för arkivet

Medtacksat.

J. Nilsson